

Rašytojos ŽEMAITĖS atminimo įamžinimas

Kazimieras PRUŠINSKAS

Lietuvių literatūros klasikės rašytojos Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės (literatūrinis slapyvardis Žemaitė, 1845–1921) atminimas puoselėjamas. Dailininkai yra sukūrę jos portretų, bareljefų, skulptūrų, stogastulpių, knygų iliustracijų, leidžiamos vis naujos jos kūrybos knygos ir knygos apie ją, muziejuose saugomi menininkės gyvenimą liudijantys eksponatai, rengiamos parodos, ekspozicijos, sukakčių paminėjimai ir kt. Žemaitės tėviškėje Bukantiškėje (Plungės r.) atkurta dvaro sodyba, kurioje rašytoja gimė. Dabar čia veikia Žemaičių dailės muziejaus ekspozicinis padalinys Žemaitės memorialinis muziejus. Buvusią Šėmų dvaro, kuriame Žemaitė keletą metų gyveno, mokėsi, vietą ženklina Lietuvos atgimimo metais Žemaičių kultūros draugijos pastatytas paminklinis akmuo. Iš anksto susiekus telefonu, galima aplankyti ir Džiuginėnų dvaro sodybą, kurioje rašytoja yra dirbusi kambarinė. Kelmės rajono Ušnėnų kaime esančiame rašytojo, politinio veikėjo Povilo Višinskio (1875–1906) tėvų name veikia Kelmės krašto muziejaus memorialinė ekspozicija, skirta P. Višinskio bei jo kaimynystėje gyvenusios Žemaitės gyvenimui ir kūrybai. Šalia, už tvoros, buvusios sodybos, kurioje gyveno rašytojos Žemaitės šeima, vietą ženklina paminklinis akmuo. Telšiuose veikiančiam dramos teatrui 1964 m. suteiktas Žemaitės vardas. Telšiuose veikia ir Žemaitės gimnazija (vardas suteiktas 1950 m.).

1966 m. Kelmės rajono Žemaitės kolūkis įsteigė ir iki 1990 m. kasmet teikdavo Žemaitės literatūrinę premiją. 1994 m. premiją atkūrė Kelmės rajono savivaldybė. Dabar ji kas dveji metai skiriama už prozos ar eseistikos kūrinius kaimo tematika – už literatūrą, puoselėjančią nacionalinį savitumą, ugdančią lietuvių kalbos turtingumą bei grožį arba už monografijas apie žymius kraštiečius. Premija gali būti skiriama ir autoriui po mirties.

D. Mukienės nuotraukose – gyvenamasis namas Žemaitės tėviškėje Bukantiškėje (Plungės r.), kuriame veikia pagrindinė Žemaitės memorialinio muziejaus ekspozicija, ir šios ekspozicijos fragmentai

Tarpukario metais Žemaitės portretas kartu su kitų iškilų Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjų portretais buvo išspausdintas Janinos Markevičaitės, Liudo Giros ir Adomo Kliučinskio spaudai parengtame leidinyje „Lietuvos albumas“ (Kaunas, 1921).

(Nukelta į 20 p.)

Rašytojos Žemaitės portretas. 1946 m. Dailininkas Petras Kalpokas. Originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune

Marijampolėje gražiai prižiūrima Žemaitės amžinojo poilsio vieta, kurią ženklina kuklus antkapinis paminklas.

Na o kaip rašytojos atminimas įamžintas ir puo-

Žemaitės skulptūra Vilniaus Gedimino prospekto skverelyje. Skulptorius Petras Aleksandravičius

selėjamas Lietuvos sostinėje Vilniuje?

Išlikę dokumentai liudija, kad 1945-ųjų vasarą Lietuvos valdžia priėmė sprendimą įamžinti Žemaitės atminimą: išleisti pilną raštų rinkinį, biografinę knygą ir pastatyti jos biustą Kaune, prie Kultūros muziejaus (netrukus paminklo vieta buvo pakeista – nutarta jį statyti Vilniuje). 1947 m. vykusiame paminklo sukūrimo konkurse geriausiu buvo pripažintas skulptoriaus Petro Aleksandravičiaus Žemaitės paminklo projektas. Darbinis statulos modelis buvo nulipdytas 1950 m., tačiau kol skulptūra 1970 m. spalio 10 d., minint rašytojos 125-ąsias gimimo metines, buvo atidengta jai parinktame Vilniaus skverelyje (dabar Gedimino prospektas 16), praėjo du dešimtmečiai, nes valdžia vis nesiskubino jos sukūrimui skirti lėšų.

Skulptorius, laukdamas kol prasidės skulptūros liejimo darbai, jos postamentą papuošė dviem bareljefais. 1958 m. dienraštis „Vakarinės naujienos“ rašė: „*Ant galinės P. Aleksandravičiaus dirbtuvės sienos kabo du nedidelio formato eskiziniai bareljefai. Pirmasis iliustruoja J. Žemaitės apsakymo „Petras Kurmelis“ epizodus, antrasis skirtas „Marčiai“ ir „Topyliui“. Šie bareljefai skirti būsimąjį rašytojos J. Žemaitės paminklo šoninėms keturkampio postamento plokštumoms dekoruoti*“.

Kai miesto valdžia iš savo biudžeto pinigais paminklo sukūrimui skyrė (14,6 tūkst. rublių), jis buvo išlietas Sankt Peterburge. Tai monumentalus, bronzinis, trijų metrų aukščio skulptūra, realistiškai, apibendrintomis formomis vaizduojanti Žemaitę, sėdinčią su knyga ant kelių. Architektūrinę skulptūros dalį parengė architektai Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai. Jų pasiūlymu skulptoriaus sumanymo statulą užkelti ant aukšto postamento su bareljefais buvo atsisakyta – pasak architektų, taip bus geriau, rašytoja bus arčiau liaudies. Taip Žemaitės skulptūra atsirado ne ant minėto aukšto postamento su bareljefais, o ant 70 cm aukščio granito plokštės. Paminklas atidengtas 1970 m. spalio 10 dieną. Beje, iš pradžių būta pasiūlymų paminklą statyti kitoje vietoje – dabartiniame sostinės Reformų arba Odminių skvere.

Dabartinis skverelis Gedimino prospekte, kuriame įkurdinta rašytojos skulptūra, – pagrindinė

vieta, kurioje paliktas svarbus ženklas apie rašytojos gyvenimą Vilniuje ir čia jos nuveiktus darbus. Daugelį metų šis Žemaitės skverelis buvo populiarus tarp miesto feminisčių – jos čia dažnai susirinkdavo. Ar šis paminklas čia bus visą laiką, sunku pasakyti, nes paskutiniaisiais metais vis pasigirsta siūlymų jį iškelti į kitą vietą. Pirmą kartą šis klausimas buvo stipriai užaštrintas 1975 m., nes dėl skverelio ateities įvairių planų turėjo verslininkai. Panašių bandymų būta ir vėliau, yra jų ir dabar. Paminklas vis dar čia, skverelyje prie pagrindinės Vilniaus miesto arterijos – Gedimino prospekto. Į jį užsukti, pasidžiaugti skulptūra, prisiminti rašytojos kelią į didžiąją literatūrą malonu ne tik sostinėje gyvenantiems žemaičiams.

Sovietmečiu dalis pastatų, kuriuose rašytoja Vilniuje gyveno, buvo pažymėta memorialinėmis lentomis. Laikui einant dalies jų neliko. Ar atsiras naujos? Šiandien į tą klausimą atsakyti sunku...

Žemaitės vardas yra iškaltas 2009 m. Vilniaus Vingio parke respublikinės dainų šventės metu atidengtoje skulptūroje „Vienybės medis“ (skulptorius Tadas Gutasas), kurioje iš viso yra įamžinta 100 iškiliausių visų laikų Lietuvos asmenybių.

Vilniuje, Naujamiesčio seniūnijoje, Žemaitės vardu yra pavadinta gatvė.

Rašytojos Žemaitės portretas buvo pavaizduotas ant oficialios Lietuvos valiutos 1 lito nominalo banknoto (litas Lietuvos valiuta buvo nuo 1922 m. spalio 1 d. iki 1941 m. kovo 25 d. ir nuo 1993 m. birželio 25 d. iki 2014 m. gruodžio 31 d.).

Žemaitės atminimą puoselėja Lietuvos rašytojų sąjunga. Čia vyksta svarbiausių rašytojos gyvenimo datų paminėjimai, inicijuojamos knygų apie rašytoją ir jos kūrybą leidyba.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Vytautas Vanagas, „Žemaitė“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/zemaitė/>.
2. *Žemaitė gyvenime ir kūryboje*, Vilnius, 1956.
3. *Žemaitė*, Kaunas, 1953.
4. „Žemaitė (Julija Žymantienė)“, *Vilnijos vartai*: <https://www.vilnijosvartai.lt/personalijos/zemaitė-julija-zymantiene/>.
5. Antanas Rimvydas Čaplinskas, *Vilniaus gatvės*, Vilnius, 2000.

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos pirmininkas dr. Bonifacas Vengalis. Alfonso Tekoriaus nuotrauka

VILNIAUS ŽEMAIČIŲ kultūros draugijos ataskaitiniame rinkiminiame susirinkime išrinkta nauja taryba, draugijai vadovauja naujas pirmininkas

2023 m. sausio 17 d. įvyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Jame išrinkta nauja VŽKD taryba. Jos nariais tapo: Janina Asminavičienė, Virginijus Jocys, Bonifacas Vengalis (jie taryboje dirbo ir praėjusią kadenciją), Leokadija Daubarienė, Petras Paleckis, Danutė Puchovičienė, Alfonsas Ramonas, Rimantė Šalaševičiūtė, Antanas Šakinis.

Tarybos nariai VŽKD pirmininku išrinko fizikos mokslų daktarą Bonifacą Vengalį. Jis šiose pareigose pakeitė nuo 2016 m. sausio mėnesio draugijai vadovavusį Alvydą Stričką.

Regionų kultūrinių iniciatyvų centro informacija